

Ārteksti – priekšvārdi kā filosofiski fragmenti: Sērens Kirkegors un Frīdrihs Vilhelms Niče

“Priekšvārda *priekš* padara nākotni klātesošu, to pārstāv, pietuvina, iedvēš tajā elpu un apsteidz to. *Priekš* reducē nākotni uz acimredzamas klātbūtnes formu.”

Žaks Deridā

Atslēgvārdi: priekšvārds, Sērens Kirkegors, Frīdrihs Vilhelms Niče, eksistenciālā komunikācija, kultūra.

Priekšvārds – teksts (grāmatas, brošūras u. tml. sākumā), kurā izteikti autora vai citas personas iepriekšēji paskaidrojumi, piezīmes (par šo grāmatu, brošūru u. tml.). Kāpēc priekšvārdi? Kāda ir priekšvārda loma teksta sapratnē? Ievadīt? Paskaidrot? Radīt sapratnes lauku? Vai vienmēr? Vai tas nav divains apgalvojums, jo priekšvārda pamatfunkcija ir – būt priekšā, ievadīt? Vai brīvlaists vārds, ja tam neseko teksts, ir saucams par priekšvārdu? Gan jā, gan nē; jā – ja lasītājs pats rod turpinājumu un teksts ir vien refleksijas katalizators, nē – ja uzlūkojam tekstus kā patstāvīgus fragmentus, proti, ja tie nezaudē savas literārās un filosofiskās kvalitātes, bet tehniski nekalpo kā priekšvārdi, t. i., ir raksturojami kā ārteksti. Termins “ārteksts” (*hors livre* – oriģinālā franču valodā; *outwork* – tulkojumā angļu valodā) šajā rakstā aizgūts no Žaka Deridā (*Jacques Derrida*) darba “Diseminācija”¹ pirmās nodaļas, kurā viņš aplūko priekšvārdu mijiedarbību ar grāmatas tekstu vai, precīzāk, priekšvārda un pamatteksta lomu apvērsumu. “No priekšvārda viedokļa, kurš iemieso vēlmi ko teikt jau pēc notikuša fakta, tekstu, kas jau uzrakstīts, kā pagātni, kas izliekas par tagadni, visspēcīgais, slēpti

klātesošais autors (kurš pilnībā valda pār savu tekstu) sniedz lasītājam kā viņa nākotni.”² Priekšvārds, kas paskaidro tekstu, pārvēršas par līdzvārdu (neoloģisms, kas apzīmē teksta un priekšvārda sinhrono iedabu – V. V.) vai tekstu, kas izliekas par priekšvārdu (jo runā par jau pabeigtu tekstu). Tas liek apšaubīt priekšvārda nepieciešamību vispār, jo kam vajadzīgs fragments, kas grauj darba veselumu. Te, savukārt, Deridā atsaucas uz Georga Vilhelma Frīdriha Hēgeļa (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) teikto par priekšvārda nevajadzīgumu: “Ir ierasts tas, ka darbu ievada priekšvārds, kurā autors izskaidro savu darba uzrakstīšanas mērķi un vietu, kuru šis darbs, pēc viņa domām, ieņem starp citiem esošiem vai bijušiem sacerējumiem par šo pašu tēmu. Tomēr filosofiska sacerējuma gadījumā šāds skaidrojums šķiet ne tikai virspusīgs, bet, ņemot vērā izpētes priekšmeta raksturu, pat nepiemērots un maldinošs. Jo, lai arī ko priekšvārdā varētu teikt par filosofiju – piemēram, vēsturiski izklāstīt galveno ideju un autora viedokli, aprakstīt pamata saturu un rezultātus, izteikt atsevišķus spriedumus un apgalvojumus par patiesību, – nekas no tā nevar tikt uzskatīts par filosofiskas patiesības pauduma veidu.”³ Tāpat ikkatra norāde uz to,

¹ Derrida, J. *Dissemination*. London: The Athlone Press, 1981.

² Derrida, J. *Dissemination*, p. 7.

³ Hegel, G. W. F. *Phenomenology of Spirit*. Oxford, New York, Toronto, Melbourne: Oxford University Press, 1977, p. 1.

kā filosofisks darbs būtu lasāms citu darbu kontekstā, liek darba vērtējumā ienest ārējus apstākļus, un šādi darbs zaudē savā veselumā un iekšējā attīstībā, tas pārvēršas par publiskas diskusijas – pieņemt vai noliegt – lauku. Citiem vārdiem, filosofisks sacerējums ir veselums, noslēgta sistēma, kas attīstās pats pēc saviem iekšējiem noteikumiem, tādēļ priekšvārds var šo veselumu ja ne sagraut, tad vismaz iedragāt. Priekšvārds, pēc Hēgeļa domām, noliedz darba sistemātiskumu, jo tajā neizbēgami ir kas tāds, kas nav pieminēts tālākajā tekstā. Ja arī kāda iemesla dēļ priekšvārds tiek pievienots, tas kļūst par patstāvīgu sacerējumu, un sistemātisks turpinājums tam vairs nav nepieciešams. Par spīti šiem apgalvojumiem, secina Deridā, Hēgelis pats nevar iztikt bez priekšvārdiem, jo viņam piemīt nepārvarama tieksme labot kļūdas, kuras pieļāvuši un aizvien pieļauj filosofiskie prāti. Te iezīmējas negaidīta un interesanta paralēle/pretstats ar Sērena Kirkegora (*Søren Kierkegaard*) attieksmi pret priekšvārdiem (sīkāk šis jautājums aplūkots turpmāk), proti, kaut abu autoru viedoklis ir pretējs, viņi abi uzlūko savu sacerējumu priekšvārdus par pagātnes un tagadnes laikmeta filosofiskās domas kritikas instrumentiem. Tomēr, ja Hēgeļa gadījumā kritika ir konstruktīva (vērsta uz teksta sapratni), tad Kirkegora mērķis ir priekšvārda un teksta saites dekonstrukcija, lai lasītājs pievērstos pats savai eksistenciālajai situācijai teksta klātbūtnē.

Žerārs Ženets (*Gerard Genette*) grāmatā “Parateksti. Interpretācijas sliekšņi”⁴ runā par priekšvārdu kā priekšnamu, kas ļauj ienācējam izvēlēties – ienākt vai griezties atpakaļ, tā ir sava veida pelēkā zona, kurai nav noteiktu robežu un kuru raksturo divkāršā vērstība – uz tekstu un uz teksta interpretāciju, ko, savukārt, ietekmē neskaitāmi konteksti. Priekšvārds ir kā mājas vējtveris – tas aicina ienākt, bet vienlaikus atstāj iespēju doties prom, ienākšana nozīmē turpmāku iedziļināšanos tekstā, kamēr muguras pagriešana tekstam – uzticēšanos citu

interpretu viedoklim par to; tas ir “arī mijiedarbības zona, kur top iedarbības uz publiku taktika un stratēģija, iedarbības, kas – labi vai slikti saprasta un realizēta – kalpo teksta labākai izpratnei un atbilstošākam izlasījumam (atbilstošākam, protams, autora un viņa sabiedroto skatījumā)”⁵. Pēc Ženeta domām, parateksti (jeb ārtēksti) ir ne tikai priekšvārdi, līdzīgu interpretācijas sliekšņa lomu spēlē arī autora vārds (lasītāja gaidas vai/un aizspriedumi), nosaukums (intrīga, asociācijas, daudznozīmīgums), informācija par izdošanas vietu un gadu (bieži vien maznozīmīga lasītājam, bet allaž nozīmīga bibliogrāfam), veltījums (ieskats autora intīmajā dzīvē), epigrāfs (citāts – netiešs komentārs par grāmatas nosaukumu vai grāmatas tekstu; autora nodoma deklarācija koncentrētā formā; intrīga lasītāja ievilināšanai teksta pasaulē, intelektuāls kods), zemsvītras piezīmes un komentāri (paskaidrojumi), ilustrācijas, pēcvārdi (kopsavilkums un autora viedokļa apstiprinājums) utt. “Visnozīmīgākā parateksta īpašība, kā esam to novērojuši daudzkārt (bet es vēlos to īpaši akcentēt), ir tā funkcionalitāte. Lai arī kādi būtu estētiskie mērķi, parateksta uzdevums ir nevis “patikt” kā teksta papildinājumam, bet gan drīzāk nodrošināt, lai teksts palīdzētu realizēties autora sākotnējai iecerei. Šajā ziņā parateksts kalpo kā kanāla slūžas, kas atdala ideālo, relatīvi stabilo teksta identitāti un empīrisko (sociāli vēsturisko) teksta publisko realitāti (lai man piedod šo raupjo salīdzinājumu), slūžas, kas ļauj idealitātei un realitātei palikt vienā “līmenī”. Vai arī, ja jums tā labāk patīk, parateksts darbojas kā slūžu kamera, kas palīdz lasītājam pāriet no vienas pasaules otrā bez pārmērīga elpas trūkuma, dažkārt šis process ir delikāts, it īpaši, ja otrā pasaule ir iztēlota. Būdams stabils un nemainīgs, teksts kā tāds nespēj pielāgoties laika gaitā notiekošajām pārmaiņām lasošās publikas vidē. Parateksts ir elastīgāks, daudzpusīgāks, vienmēr mainīgs adaptācijas instruments.”⁶

⁴ Genette, G. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

⁵ Genette, G. *Paratexts*, p. 2.

⁶ Turpat, 407.–408. lpp.

1 Sērena Kirkegora (*Søren Kierkegaard*, 1813–1855) bronzas statuja Kopenhāgenas Karaliskās bibliotēkas priekšā (foto no Velgas Vēveres privātā arhīva)

Tieši tāpēc grāmatas atkārtoti izdevumi (ja vien tie nav faksimilizdevumi) var atšķirties no oriģināla – tiem var būt citāds vāka noformējums, jauns tulkotāja vai redaktora priekšvārds, no jauna izstrādāts zinātniskais aparāts (komentāri, paskaidrojumi, atsauces), vienlaikus saglabājot arī sākotnējo autora priekšvārdu un tādējādi nodrošinot tā saiti ar pamattekstu; nav pārsteigums, ja grāmatās sastopam priekšvārdus otrajam, trešajam, ceturtajam utt. izdevumam, kurus sarakstījis vai nu pats autors, vai arī redaktors, tulkotājs, daiļrades pētnieks u. c. Tomēr eksistē parateksti, kas dzīvo savu, no pamatteksta neatkarīgu literāri filosofisku dzīvi, kā tas ir Sērena Kirkegora un Fridriha Vilhelma Ničes (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*) gadījumā, – abi autori pievērs īpašu uzmanību priekšvārdiem gan kā grāmatas iekšējās spriedzes radītājiem (kad priekšvārda tēma nesaskan vai pat ir pretrunā ar grāmatā aplūkoto jautājumu problēmu loku), gan kā īpašam neatkarīgam literatūras žanram.

Sērens Kirkegors: priekšvārdu konflikts

Sērena Kirkegora attiecības ar priekšvārdiem ir neviennozīmīgas, 1 īpaši viņa ar pseidonīmiem parakstītajos tekstos – priekšvārdi gan ieinteresē potenciālo lasītāju par sagaidāmo, gan vienlaikus atsvešina, jo, izrādās, gaidas nepiepildās – priekšvārdos iezīmētās tēmas pamattekstos netiek izvērstas. Citiem vārdiem sakot, priekšvārdi vēsta vienu, kamēr teksti – pavisam ko citu, tā rezultātā veidojas jēgas pārrāvumi, jēgas plaisas. Vai tā ir nejaušība, autora kaprīze vai arī autora apzināti izmantota stratēģija? Ņemot vērā to, ka šī stratēģija tiek konsekventi lietota ar pseidonīmiem parakstītajos darbos, jāsecina, ka šeit saskatāms autora nodoms. Kirkegora mērķis – pārsteigt lasītāju nesagatavotu, liekot viņam pārdomāt savu dzīves pozīciju teksta priekšā (teksts kā iemesls lasītāja pašrefleksijai). Te gan jāpiebilst, ka, atšķirībā no priekšvārdiem, tāds ārpus teksta

esošs elements (parateksts) kā autora vārds (Kirkegora gadījumā pseidonīms) vairumā gadījumu netieši norāda uz darba tēmu. Tādējādi veidojas pseidonīma – priekšvārda – teksta konflikts. Un, ja vēl šim uzskaitījumam pievieno darba nosaukumu, tad lasītājs jūtas, no vienas puses, sagatavots (ja vien aizdomājies par pseidonīma atšifrējumu un nosaukumā pateikto), kamēr, no otras puses, – priekšvārda pārsteigts un teksta nesaskaņas pārsteigts. Vēl vairāk, šķiet, ka Kirkegora priekšvārdi uztverami kā patstāvīgi filosofiski sacerējumi, kuros risinātas autoram un arī viņa laikmetam nozīmīgas problēmas. Aplūkosim ar pseidonīmiem parakstīto darbu priekšvārdus hronoloģiskā secībā.

“Vai nu – vai arī” (1843; pseidonīms – Viktors Eremīts) priekšvārdā aprakstīta situācija – Viktors Eremīts jeb uzvarošais vientuļnieks nejauši atrod manuskriptu, kura autors ir nezināms. Pārlasot darbu, Viktors saprot, ka eksistē vairāki autori, kurus viņš apzīmē ar burtiem A (estētiski orientētais) un B (ētiski orientētais), īpaša loma tiek piešķirta tiesnesim Viljamam kā vēl vienam autoram. Priekšvārda tēma – lasītāja un teksta attiecības, kas paredz nevis identifikāciju (sapratni, iedziļināšanos, līdzīgu jušanu un līdzīgu domāšanu), bet gan atsvešināšanos (lasītāja pārdomas pašam par savu eksistenciālo situāciju teksta priekšā). “Tad nu lasiet kaut ko tādā veidā, ka izlasījuši jutīsities to nelasījuši esam; lasiet ko citu tādā veidā, ka izlasījuši jūs būsiet tie, kas aizmirsuši lasīto.”⁷ Kas domāts ar terminu “aizmiršana”? Lai arī viennozīmīgas atbildes uz šo jautājumu nav, Kirkegors, šķiet, te iezīmē savas eksistenciālās komunikācijas stratēģijas – autora un teksta, lasītāja un autora, teksta un lasītāja attiecību dialektikas – aprises.

“Bailes un trīsas” (1844; pseidonīms – Johanness de Silentio). Atšķirībā no iepriekš aplūkotā priekšvārda šī teksta centrā ir filosofijas kā sistemātiskas zinātnes, filosofijas kā metodes kritika. “Šis autors nekādā ziņā nav

filosofs. Viņš ir poētisks un elegants zemākais ierēdnis, kurš nedz veido, nedz slavē sistēmu, kurš nedz ziedojas, nedz saistās ar sistēmu. Viņš raksta, jo rakstīšana viņam ir bauda, kas pieaug tad, ja aizvien mazāk cilvēku pērk un lasa viņa rakstīto.”⁸ Modernais autors spiests dzīvot zinātnes laikmetā, kas noliedz kaisli un aizrautību, un viņa vienīgais uzdevums ir sekot sekļai gaumei un rakstīt viegli lasāmas un publiku izklaidējošas brošūras, kuras var pārlapot, dzerot pēcpusdienas tēju.

“Atkārtotā” (1844; pseidonīms – Konstantīns Konstantiuss) ir vienīgais ar pseidonīmu parakstītais darbs, kuram priekšvārda nav. Par nosacītu priekšvārdu te gan varētu uzskatīt pirmās nodaļas sākuma vēstījumu par atkārtotā un atcerēšanās attiecībām. Proti, ja atcerēšanās, pēc autora domām, ir atgriešanās pagātnē un tagadnes aizmiršana, tad atkārtotā ir virzība uz priekšu, atceroties pagājušo. Šķiet, tieši šādu atkārtotā tehniku viņš izmanto to sacerējumu priekšvārdos, kurus parakstījis ar pseidonīmu.

“Filosofiskās drumslas” (1844; pseidonīms – Johanness Klimakss). Ņemot vērā, ka šis darbs ir Kirkegora otrais mēģinājums runāt par filosofiju kā metodi, pievērsties filosofijas kritikai, viņš grāmatu definē kā pamfletu: “.. izrau mani no mana bezrūpīgā gandarijuma kā pamfleta autora, neļauj laipnam un labi noskaņotam lasītājam nekautrējoties raudzīties, vai pamfletā ir kaut kas, ko viņš varētu izmantot, novieto mani traģikomiskā situācijā, kurā esmu spiests smieties par savu nelaimīgo likteni. Man pieder tikai mana dzīve, ar kuru riskēju ik reizi grūtā situācijā”⁹. Šķiet, ka šajās pārdomās par savu kā autora likteni Kirkegora (kā Johanness Klimakss) atslēgas vārds ir pamflets – satirisks sacerējums, kura mērķis ir atmāskot vispirms

⁷ Kierkegaard, S. *Either/Or* Part 1. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1987, p. 15.

⁸ Kierkegaard, S. *Fear and Trembling/Repetition*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1983, p. 7.

⁹ Kierkegaard, S. *Philosophical Fragments. Johannes Climacus*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1985, p. 8.

sevi kā nopietnu un sistemātisku autoru un tad – par sevi pārlietu augstās domās esošo publiku, kuras gaidas var izrādīties tikai un vienīgi ilūzija.

“Bažu jēdziena” (1844; pseidonīms – Vigilius Haufniensis) priekšvārds turpina autora – teksta – publikas attiecību tēmu. Autors raksta: “Attiecībā uz manu nenozīmīgo personu es godīgi atzīstu: kā autors esmu karalis bez savas valsts, tāpat arī – bailēs un trīsās – nepretendēju būt autors. [...] Vairāk man nav, ko piebilst, izņemot to, ka vēlu visiem, kuri ir ar mani vienisprātis un kuri nav, visiem, kuri lasa šo grāmatu, tāpat visiem, kuriem pilnīgi pietika ar priekšvārdu, visu labu un uz redzēšanos.”¹⁰

“Priekšvārdi” (1844; pseidonīms Nikolauss Notabene) – iespējams, šī darba priekšvārds (priekšvārds priekšvārdiem) ir nozīmīgākais fragments Kirkegora sapratnē attiecībām ar priekšvārdiem kā neatkarīgiem tekstiem (fragmentiem, ārtēkstiem). To var uzlūkot kā savdabīgu Kirkegora apliecinājumu ticībai priekšvārdiem, tāpēc šim tekstam pievērsisimies sīkāk. Kirkegors piedāvā stāstu par neveiksmīgu, neuzņēmīgu rakstnieku un viņa kašķīgo sievu, kura, no vienas puses, musina viņu rakstīt, kamēr, no otras puses, ir greizsirdīga uz šo nodarbi, jo būt par rakstnieku ir tikpat kā pārkāpt laulību. Tikai neliels piemērs: kad nu beidzot rakstnieks ir ko sacerējis un vēlas palepoties sievas priekšā ar padarīto, viņa it kā nejauši ar sveces liesmu aizdedzina manuskripta lapas, un tā vīrs, lai attaisnotu rakstnieka statusu savās un sievas acīs, paliek vien pie priekšvārdu rakstīšanas, jo tie neuzliek autoram nekādus pienākumus un tekstam – nekādus ierobežojumus. Vēl vairāk, brīvlaistais teksts kļūst nepaklausīgs un sāk diktēt autoram savus noteikumus – provocē jaunu interpretācijas virzienu iespējamību, tātad iesaista potenciālo lasītāju tekstā kā līdzdalībnieku, nevis kā neitrālu novērotāju. Šīs tēzes ilustrācijai Kirkegors iesaka veikt domas eksperimentu.

“Pētnieku vidū daudz kas ir izdarīts, klasificējot literatūru un piešķirot katra individuālā autora darbiem atbilstošu vietu laikmeta un savukārt laikmetam – cilvēces kontekstā. Tomēr neviens nav iedomājies, ko varētu gūt, ja literāts [literārs tips] būtu apmācīts lasīt tikai un vienīgi priekšvārdus, bet darīt to tik pamatīgi, ka iesāktu ar senākajiem laikiem un cauri gadu simteņiem nonāktu līdz mūsdienām.”¹¹ Taču, ak vai, drīz šāda izpēte var izrādīties nepaveicama, jo priekšvārdi ir gan isi, gan gari, gan formāli, gan pārdroši, gan skaidrojoši, gan maldinoši utt., tas ir, nav iespējams tos sakārtot kādā kaut cik loģiskā sistēmā. Tādējādi eksperiments izrādās neveiksmīgs, tā rezultāts – absolūti negatīvs, taču tieši tāds rezultāts apmierina Kirkegoru, jo ļauj visbeidzot to aprakstīt – ne sistemātiski, bet metaforiski, akcentējot nejaušības aspektu. “Priekšvārds ir noskaņa. Priekšvārda rakstīšana līdzinās izkopts asināšanai, ģitāras uzskāņošanai, sarunai ar bērnu, spļaušanai uz garāmģājējiem pa logu... Priekšvārda rakstīšana līdzinās uzmanības pievēršanai, kaut ko izdarot, kārdinājumam izpaust kāda cita noslēpumu...”¹² Taču vai šis noslēpums tiek atklāts? Uz to katram lasītājam ir jāatbild pašam – autors nesniedz lasīšanas ceļa karti (ja sniedz, tad drīzāk tādu, kas vedina uz maldīšanos).

“Dzīves ceļa stadijas” (1845; sakārtojis un publicējis Jautrais Grāmatsējējs). Šī darba priekšvārdā grāmatsējējs atzīstas, ka uzurpējis autora (sastādītāja un redaktora) funkcijas, sakārtojot pēc savas gaumes nejauši atrastu tekstu fragmentus. “Tas, ka grāmatsējējs varētu uzdrošināties uzstāties kā autors, bez šaubām, var izsaukt labi saprotamu aizvainojumu literātu vidū un likt cilvēkiem raukt degunu, bet tas, ka grāmatsējējs iesien, nosūta uz tipogrāfiju, publicē grāmatu, lai viņš varētu dot saviem laikabiedriem ko vairāk nekā tikai kā grāmatsējējs, nevienam saprātīgi domājošam lasītājam

¹⁰ Kierkegaard, S. *Concept of Anxiety*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980, p. 8.

¹¹ Kierkegaard, S. *Prefaces. Writing Samples*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997, p. 3.

¹² Turpat, 5. lpp.

neliksies kas nosodāms.”¹³ Citiem vārdiem, priekšvārdā uzsvērts tas, ka grāmatas struktūra var būt nejausa, ka lasīšanas mods atkarīgs nevis no autora (jo šeit tas ir nezināms), bet gan no grāmatsejēja gribas.

“Noslēdzošais nezinātniskais postskripts” (1846; pseidonīms – Johanness Klimakss). Šis ir unikāls Kirkegora sacerējums, jo iezīmē viņa pāreju no netiešās komunikācijas stratēģijas (parakstot darbus ar pseidonīmu) pie divkāršotās refleksijas (publicēšanas ar pseidonīmu un vienlaikus savas autorības atzīšanas). Tādēļ šajā gadījumā var runāt pat par diviem priekšvārdiem – vienu, kas parakstīts ar Johanna Klimaksa vārdu sākumā, un otru – pēcvārdu, kurš faktiski ir priekšvārds un kuru parakstījis Sērens Kirkegors. Līdz ar to veidojas situācija, ka darbu iespējams lasīt no pirmās lapas līdz pēdējai lapai vai arī apvērstā kārtībā – no beigām pie sākuma. Lai arī abos gadījumos teksts ir viens un tas pats, interpretācija var būt radikāli atšķirīga. Pirmais jeb sākotnējais priekšvārds turpina tēmu, kas iesākta “Filosofiskajās drumslās”, – apzinātu teksta fragmentāciju un filosofijas kā objektīvas sistēmas kritiku: “Autors ir īpašnieks, lai arī cik mazs teksta fragments viņam piederētu, bet citādi viņš ir tālu no tā, lai citi kalpotu viņam vai lai viņš kalpotu citiem.”¹⁴ Tāpat viņš cer izvairīties no slavinājumiem vai kritikas, lai nekļūtu par vidusmēra publikas gaumes ķilnieku; viņš noliedz savu autora autoritāti, lai potenciālais lasītājs izstrādātu pats savu lasīšanas taktiku – no sākuma, no beigām, no vidus. “Tāpēc, dialektiski ņemot, negatīvais nav iejaukšanās, bet spēlē pozitīvu lomu.”¹⁵ Savukārt pēcvārdā “Pirmais un pēdējais skaidrojums”, ja to uzlūkojam kā priekšvārdu, Kirkegors jau savā vārdā raksta: “Tas ir, es esmu bezpersoniski

vai personiski trešā persona – suflieris, kas ir poētiski radījis autorus, kuru darbu priekšvārdi savukārt ir viņu pašu sacerēti, tāpat arī viņu pseidonīmi.”¹⁶ Šis citāts ir interesants ar to, ka tas skar jautājumu par Kirkegora attiecībām ar paša radītajiem tekstiem. Kirkegora pieminētā sufliera darbība – teikt priekšā, ļaujot katram piepildīt tekstu ar savu unikālo jēgu. Kirkegors neatvieglina lasītāja improvizācijas procesu, jo kā suflieris viņš ne vienmēr saka priekšā vārdus no pareizās lugas, reizēm atstāj lasītāju vienatnē, lai vēlāk atgrieztos un piedāvātu jau pavisam citu sižetu. “Ja kāds, kas nepārzina manis kultivēto distancējošās idealitātes principu un kas pārlietu interesējies par manu aktuālo personību, ir guvis izkropļotu priekšstatu par grāmatām, kuras parakstītas ar pseidonīmiem, ir piekrāpis pats sevi, patiesi piekrāpis, iedziļinoties manā personiskajā aktualitātē, tā vietā, lai sastaptos ar poētiski aktuāla autora vieglo, divkārši reflektēto idealitāti.”¹⁷

“Slimība uz nāvi” (1849; pseidonīms – Antiklimakss, publicētājs S. Kirkegors). Priekšvārds ir interesants ar to, ka tajā ir atsaukšanās uz Kirkegora tiešās komunikācijas stratēģiju (darbiem, kas parakstīti ar viņa vārdu), precīzāk, uz viņa audzinošajām, kā arī reliģiskajām runām, kuru mērķis – neslēpjoties izklāstīt savus reliģiski ētiskos ieskatus. Vēl šajā priekšvārdā, atšķirībā no citiem priekšvārdiem, Kirkegors runā par to, kas sekos tālāk pamattekstā. “Daudziem var likties savāda šis “ekspozīcijas” forma; viņiem tā var šķist pārāk precīza, lai pildītu audzinošo lomu, un pārāk didaktiska, lai būtu precīzi zinātniska. Kas attiecas uz pēdējo apgalvojumu, man viedokļa nav. Kas attiecas uz pirmo apgalvojumu, tad es lūdzu pievērst uzmanību: ja tā ir patiesība, ka teksts ir pārāk precīzs, lai būtu audzinošs, tad šis apgalvojums ir kļūdainis.”¹⁸ Citiem vārdiem,

¹³ Kierkegaard, S. *Stages on Life's Way*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988, p. 8.

¹⁴ Kierkegaard, S. *Concluding Unscientific Postscript*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992, p. 8.

¹⁵ Turpat.

¹⁶ Kierkegaard, S. *Concluding Unscientific Postscript*, pp. 625–626.

¹⁷ Turpat, 628. lpp.

¹⁸ Kierkegaard, S. *Sickness unto Death*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980, p. 5.

Kirkegors atzīst, ka kristīgi ētisks sacerējums var būt precīzs savā formā, bet tam nepiemīt zinātniskā diskursa atsvešinātā vērojuma kvalitāte, jo tas vērsts uz cilvēku konkrētā eksistenciālā situācijā.

“Ievingrināšanās kristietībā” (1850; pseidonīms – Antiklimakss, publicētājs S. Kirkegors). Šķiet, ka šajā priekšvārdā Kirkegors pilnībā atsakās no priekšvārda un pamatteksta konfrontācijas, šeit priekšvārds ieņem tradicionālo tēmas priekšā stādīšanas lomu. Lai arī uz grāmatas vāka kā autors minēts Antiklimakss, tomēr, šķiet, akcents te likts uz grāmatas publicētāju (ne grāmatas sējēju, ne sastādītāju, bet tieši publicētāju), proti, S. Kirkegoru. Ja eksistenciālās komunikācijas reduplikācijas stratēģija paredz, ka vienlaikus tiek minēts gan pseidonīms, gan autors, tad te varam redzēt stratēģijas radikalizāciju – netiešās komunikācijas pārtapšanu tiešajā komunikācijā. “Šajā grāmatā, kuras sākotne meklējama 1848. gadā, pseidonīmā autora prasība būt kristietim tiek pacelta visaugstākajā līmenī. Tomēr šī prasība ir jānoformulē, jāpavēsta un tai jātop sadzirdētai. No kristīgā redzes viedokļa šīs prasības līmeni nevar pazemināt, to nevar aizvietot personiskā pieņemšana un grēksūdze.”¹⁹

Aplūkojot visus ar pseidonīmiem parakstīto darbu priekšvārdus kopumā, var izcelt trīs galvenās tēmas: 1) autora – teksta, autora – lasītāja, teksta – lasītāja attiecības; 2) filosofijas

kā sistemātiskas metodes kritika; 3) tiešās un netiešās komunikācijas dialektika (Kirkegora komunikācijas koncepcijas hronoloģisks izvēsums). Tas apstiprina iepriekš minēto tēzi, ka ar pseidonīmiem parakstītos darbus var lasīt gan kā patstāvīgus sacerējumus (fragmentus, ārtekstus), gan kā tekstu kopumu, kurus varētu publicēt vienā atsevišķā sējumā. Šādam secinājumam par labu liecina jau tas, ka Kirkegors pats 1844. gadā publicēja darbu “Priekšvārdi”, kas sastāv no neuzrakstītu darbu ārtekstiem. 2 Šī darba priekšvārds jeb priekšvārds priekšvārdiem aplūkots jau iepriekš, tagad īsumā par pašu darbu un tekstu tematisko aploci.

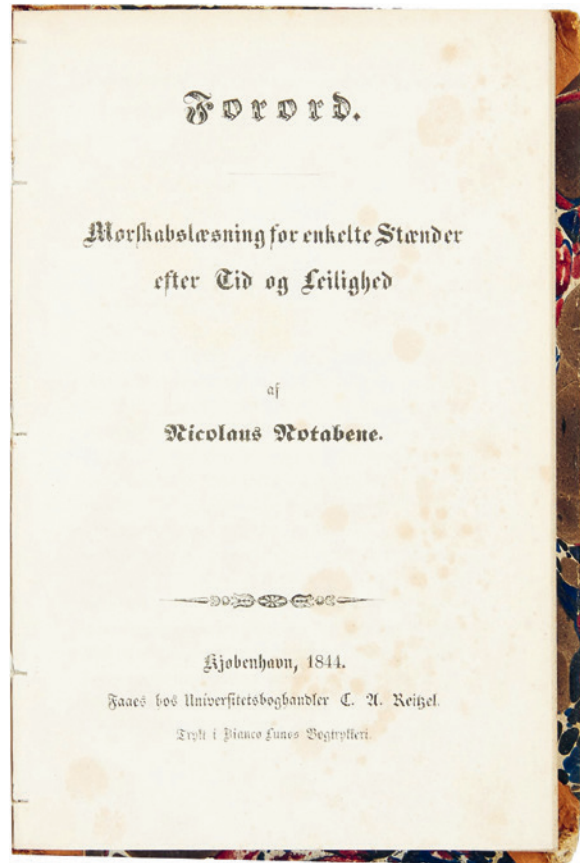
Pirmais priekšvārds. Šis teksts ir mazākais apjoma ziņā, tomēr ar visnepārprotamākajām atsaucēm uz vēsturisku personu Johanu Ludvigu Heibergu (*Johan Ludvig Heiberg*) (vārds netiek minēts, bet konteksts un minētie fakti ļauj izdarīt secinājumus), vēl vairāk, tas ir skatījums no viņa (nevis Notabenes/Kirkegora) viedokļa. Tādējādi teksts, par spīti tā nopietnībai, iegūst komisku nokrāsu. Galvenā tēma šeit ir, mūsdienu izdevniecības biznesa valodā runājot, pieprasījuma un piedāvājuma attiecības, tas ir, izdevējam jāpublicē tas un tad, ko un kad publika vēlas no viņa saņemt, tas, ko pieprasa laiks. Sekošana laikam, modei, sabiedriskajai domai ir veiksmīga biznesa priekšnosacījums, taču vienlaikus tā mazina izdevēja vai autora atbildību par publicēto, kā arī viņa lomu sabiedrības izglītošanā. Robeža starp izdabāšanu vidusmēra gaumei un lasītāja gaumes veidošanu ir šaura, un, pēc Kirkegora domām, Heibergs to pārkāpis kalpības virzienā, runājot par publicistiku, jo filosofijā, savukārt, Heibergs ir izteikti konservatīvs un pieturas pie vadošās un valdošās – hēgelisma – ievirzes. Priekšvārda noslēgumā izskan autora apņemšanās: “Līdz ar to es svinīgi solos: cik drīz vien iespējams, realizēt plānu, kas briedis jau trīsdesmit gadus, – publicēt loģisku sistēmu; cik drīz vien iespējams, izpildīt savu solījumu, ko devu pirms desmit gadiem: radīt estētiskas sistēmu; vēl vairāk, es solos radīt ētisku un dogmatisku sistēmu un visbeidzot – pašu sistēmu.

¹⁹ Kierkegaard, S. *Practice in Christianity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1991, p. 7.

Tiklīdz tā nāks klajā, nākamajām paaudzēm būs jāmacās nevis rakstīt, jo nebūs vairs nekā rakstāma, bet gan tikai lasīt, turklāt tikai un vienīgi sistēmu.”²⁰ Līdz ar to loks noslēdzies – lasītājpublika kļūst par nelasītājpubliku, un līdz ar to Heiberga izglītošanas projekts zaudējis savu jēgu.

Otrais priekšvārds. Tā galvenā tēma – ko nozīmē būt autoram Dānijā vai, precīzāk, Kopenhāgenā? Tas neizbēgami nozīmē būt publiskai personai, allaž atrasties uzmanības centrā, būt pūļa (reizumis arī linča) tiesas priekšā; tas īpaši apgrūtināši ir liriskajam autoram, kura iedvesmai nepieciešama noteikta deva vientulības un privātuma. “Autors ir nožēlojams neprašā, kas nezina un nesaprot neko, bet ar bažām un šausmām gaida bargo tiesnesi, gudrās un godātās publikas spriedumu. Tas, ka publika varētu kaut ko gūt no autora, izklausās tikpat muļķīgi kā doma par to, ka profesors varētu iemācīties kaut ko no studenta, kuru viņš eksaminē. [...] Kritiķi, no otras puses, ir visuzticamākie godājamās publikas kalpi, tās viesmīļi un tās slepenie padomdevēji.”²¹ Paradoksālākais ir tas, ka kritiķu domas ir no pašas publikas saklausītās atziņu drumslas, tādējādi viedoklis nāk no publikas un turpat arī atgriežas. Te rodas jautājums – vai patiesi Kirkegors kritiķa lomu redz izdabāšanā autoram? Tā nav, viņš aicina kritiķi būt par konstruktīvu lasītāju, ar savu pozīciju, lasīšanas tehniku un, iespējams, pats galvenais – ar interesi gan par autoru, gan par publikas izglītošanu.

Trešais priekšvārds ir parodija par Heiberga pēcvārdu gadagrāmatai “Urānija”, kuru viņš publicēja presē 1844. gada februārī, apsolut lasītājiem, ka nākamā gadagrāmata būs tikpat eleganta un gaumīga. “Kad literatūra un žurnālistika var iet roku rokā tik veiksmīgi – ak, tad mūsu priekšā ir skaidri saredzama Dānijas nākotne!”²² Kāda tā ir? Rakstnieki vēstīs tikai to,

- 2 Sērena Kirkegora darba “Priekšvārdi. Viegla lasāmviela cilvēkiem dažādos noskaņojumos atkarībā no laika un iespējām” (autors Nikolauss Notabene) pirmizdevums. Kopenhāgena, 1844

²⁰ Kierkegaard, S. *Prefaces*, p. 14.

²¹ Turpat, 19. lpp.

²² Turpat, 22. lpp.

ko no viņiem sagaida, un lasītāji būs apmierināti ar to, ka izrādās pietiekami izglītoti esam, nesaprotot, ka prese publicē viņu pašu idejas, tikai nedaudz rafinētākā veidolā.

Ceturtais priekšvārda virsraksts varētu būt “mūsu literārā telegrāfa vadītājs”. Un kurš gan tas ir, ja ne profesors Heibergs? Šī fragmenta galvenā tēma ir filosofijas un nopietnās literatūras komercializācija un akadēmiķu loma tajā – par spīti runām par sistēmas meklējumiem, viņi padodas slavas vilinājumam.

Piektais priekšvārds ir uzruna Atturības biedrības biedriem, kur galvenās tēmas ir runātā un rakstītā teksta attiecības (tas savā veidā paredz Žaka Deridā pārdomas), kā arī intoksikācijas problēma: “.. ir tikai normāli tas, lai katrs mūsu biedrības loceklis būtu tikpat apreibis kā dzērājs, taču lūdzu pievērst uzmanību, ka, esot entuziasma reibinātam, brīnumainā kārtā reibums ir jo spēcīgāks, jo mazāks daudzums apreibinošo vielu daudzums ir viņa rīcībā”²³. Kā tas saistīts ar rakstniekiem un rakstniecību? Pavisam vienkārši – jo mazāk rakstniekam ir, ko teikt, jo daiļrunīgāks viņš kļūst savā izteiksmē; jo zemākas kvalitātes ir viņa radītais, jo izsmalcinātāki vārdi tiek lietoti tā aprakstīšanai; visbeidzot – jo netalantīgāks autors, jo vairāk uzskata sevi par ģēniju esam.

Sestais priekšvārds uzdod jautājumu, ko nozīmē būt “kulturālam” cilvēkam Dānijā, – te jāteic, ka termins “kulturāls” lietots ironiskā nozīmē, tas ir, runa ir par ārējām pazīmēm – formālo izglītību, piederību pie dažādām biedrībām, parakstīšanos uz literārajiem izdevumiem.

Septītais priekšvārds izceļas citu starpā ar to, ka jau no sākta gala ir bijis iecerēts kā konkrēta darba, proti, “Bažu jēdziena”, priekšvārds – uzrakstīts, izredīgēts, bet tad atmests kā pārlietu polemisks un tematiski piesaistīts darbam, līdz ar to Kirkegora komunikācijas stratēģijai neatbilstošs. Kritika šeit vērsta pret autoriem, kuri, vairs nespējot radīt neko jaunu, reproducē

iepriekš pašu un citu izteiktās domu klišejas, paziņojot, ka klajā nāk kas iepriekš neredzēts un pilnīgi jauns. “Mūsu laikos uzrakstīt grāmatu ir visvieglākais uzdevums, jo atliek tikai paņemt desmit agrāk iznākušas grāmatas par to pašu tēmu un salikt kopā vienpadsmito.”²⁴ Pretstatā tam Kirkegors raksturo savu pozīciju: “Mans dzīves mērķis nav kļūt par autoru; mans dzīves mērķis nav izkrāpt no cilvēkiem naudu; tādēļ es solu, ja vien tiku pierādīts pretējais, atdot naudu katram, kas iegādājies manas grāmatas.”²⁵

Astotais priekšvārds uzlūkojams kā daļa no Kirkegora meditācijas par filosofiju kā metodi, tādēļ tas, šķiet, ir teorētiski visnozīmīgākais. Priekšvārds ir paziņojums par jauna filosofijas žurnāla nākšanu klajā (tā redaktors, protams, ir pats Nikolauss Notabene), tā mērķis – darīt galu visām šaubām. Tā kā filosofija kļuvusi plaši pieejama, radušās daudzas neskaidrības, un, lai tās kļiedētu, vispirms pašam izdevējam jāsaprot, kas tad īsti ir filosofija. “Mans uzdevums tādējādi ir kalpot filosofijai; šim uzdevumam deru, jo esmu pietiekami aprobežots, lai to nesaprastu, vēl vairāk – tik aprobežots, ka mēģinu saprast.”²⁶ Kāda ir šī filosofiskā interese? Atbilde ir pavisam vienkārša: būt filosofijas pārliecinātam (proti, nevis radīt ko pilnīgi nebijušu, bet gan apjaust filosofiskās sistēmas spēku). “Nu jau vairākus gadus šeit ir plaukusi Hēgeļa filosofija. Ja šī filosofija pēc tam, kad izskaidrojusi visu, tagad ies soli tālāk un izskaidros pati sevi, tad tas būs lieliski.”²⁷ Citiem vārdiem, žurnāla galvenais uzdevums ir izskaidrošana un lasītāju iekļaušana sistēmā. Tomēr Notabene atzīst – kaut, tāpat kā vairums cilvēku, viņš nespēj būt filosofs, tomēr var tiekties kļūt par sistēmas sastāvdaļu, kas, savukārt, ir principā neiespējami. Līdz ar to apšaubāms kļūst pats filosofiska žurnāla izdošanas projekts. Taču vai Notabene no tā atsakās? Nē, viņš turpina pielāgoties

²³ Kierkegaard, S. *Prefaces*, p. 30.

²⁴ Kierkegaard, S. *Prefaces*, p. 35.

²⁵ Turpat, 46. lpp.

²⁶ Turpat, 51. lpp.

²⁷ Turpat, 56. lpp.

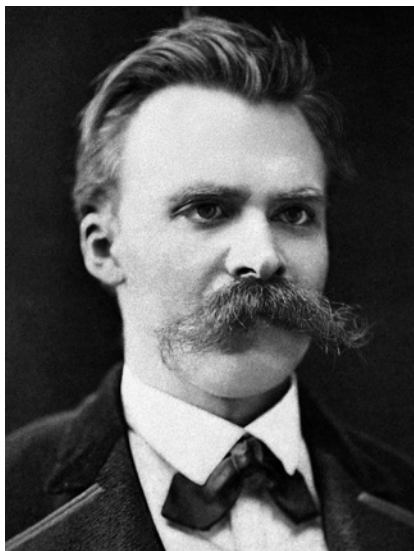
sistēmas prasībām, atsakoties no sava personiskā viedokļa un dzīves pozīcijas paušanas. “Žurnālā es neuzdrošinos paust savas slēptākās domas; tur es sekoju teorētiskās domas likumotajam ceļam.”²⁸

Lai arī grāmata “Priekšvārdi”, strikti ņemot, nav uzlūkojama par strukturētu filosofisku sacerējumu, jo sastāv tikai un vienīgi no neesošu tekstu priekšvārdiem, tajā atrodamas vairākas caurviju tēmas. Pirmkārt, rakstīšanas un rakstniecības krīze modernajā pasaulē, proti, rakstnieks kļūst atkarīgs no publikas gaumes, ko, savukārt, veido literārie apskatnieki, kuru intereses nebūt nav saistītas ar literāro procesu stimulēšanu sabiedrībā, kamēr publikai atvēlēta vien apskatu lasīšanas loma. Otrkārt, filosofiskās sistēmas (īpaši daņu hēgeliešu interpretācijā) striktās prasības un eksistences sistēmas neiespējamība. Treškārt, nesistemātiska, subjektīva, eksistenciāla filosofiska naratīva nosacījumi – atsvešinājums, plaisājums un noklusējums. Visas nosauktās tēmas ir būtiskas Kirkegora daiļradei kopumā, še rodamas daudzas paralēles un krustpunkti ar citviet pausto, tomēr, iespējams, visnozīmīgākais ir Kirkegora izmantotās formas izaicinājums – nepiesaitītie priekšvārdi neļaujas sistematizācijai, iekļaušanai, tie ir nepakļāvīgi, izaicinoši, raisa diskusijas.

Frīdrihs Vilhelms Nīče: priekšvārdi netapušiem darbiem

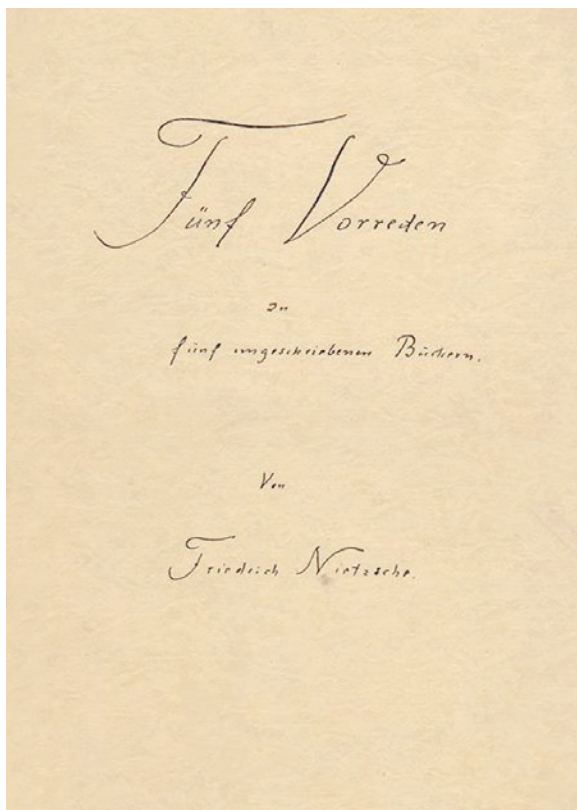
1872. gada Ziemassvētkos Riharda Vāgnera (*Richard Wagner*) sieva Kozima (*Cosima*) no Frīdriha Nīčes ³ saņēma dāvanu – ādas vākos iesietu, ar metāla apkalumiem rotātu rokrakstu sējumu (patiesībā plānu burtnīciņu) “Pieci priekšvārdi pieciem neuzrakstītiem darbiem”.

⁴ Protams, to varētu uzlūkot kā jauku žestu – personalizētu sveicienu, sava veida pagarinātu apsveikuma kartīti – ieskatu topošajos

³ Frīdrihs Vilhelms Nīče (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*, 1844–1900)

²⁸ Kierkegaard, S. *Prefaces*, p. 67.

4 Frīdriha Vilhelma Ničes rokraksts – manuskripts “Pieci priekšvārdi pieciem neuzrakstītiem darbiem” (dāvinājums Kozimai Vāgnerei 1872. gada Ziemassvētkos)

darbos, solījumu rakstīt. Tas lika viņai laiku pa laikam apjautāties par solījuma pildīšanu, un divi no priekšvārdiem vēlāk patiesi apauga ar tekstiem. Emija Makkirnana (*Amy McKiernan*) savā rakstā “Ničes priekšvārdi kā pašrūpes prakses” atzīst: “Ničes priekšvārdi parādās kā tehnikas, kas tiek izmantotas autora jauna es konstituēšanai, atgriežoties pie paša pagātnes es. Priekšvārdu mērķis nav tikai savas daiļrades kopskata sniegšana un iespējamo kritiķu iebildumu atvairīšana. Priekšvārdu noskaņa atvedina filosofa raksturojumu no paša darba *Viņpus labā un ļaunā*: “.. filosofs ir būtne, kura bieži bēg prom no sevis, kura bieži baidās pati no sevis, bet vienlaikus ir pārāk zinātkāra, lai atkal un atkal neatgrieztos pie sevis.”²⁹ Citiem vārdiem, priekšvārdos Niče gan atgriežas pie jau agrāk aplūkotām tēmām, gan arī iezīmē nākotnes domājumu aprises. To labi raksturo priekšvārdu tulkotājs angļu valodā Maikls Grenke (*Michael W. Grenke*): “Patiesību sakot, jēdziens “priekšvārds” pamatoti tiek lietots kā krājuma nosaukums, jo tas ietver sevi laika attiecību aspektu, cilvēka projekcijas spēju iztēloties sevi nākotnes laika nogriezni. Vai tādā gadījumā “priekšvārdi” nav cilvēka vairīšanās no tagadnes realitātes?”³⁰

Priekšvārdu krājumā iekļauti pieci priekšvārdi: 1) “Par patiesības patosu”, 2) “Domas par mūsu izglītības institūtu nākotni”, 3) “Grieķu valsts”, 4) “Šopenhauera filosofijas attiecības ar grieķu kultūru” un 5) “Homēra sacensības”. Vai šāda priekšvārdu secība ir nejauša? Varbūt autors ir vienkārši sakārtojis dāvanai mājās atrastus rakstu fragmentus? Bet vai tā nebūtu necieņa pret apdāvināmo – pasniegt to, kas paredzēts izmešanai vai vismaz otrreizējai pārstrādei? Vai patiesi mēs varētu vainot Niči ideju trūkumā? Maz ticams – Ničes piezīmēs

²⁹ McKiernan, A. L. Nietzsche’s Prefaces as Practices of Self-Care. *Epoché: A Journal for the History of Philosophy*, No. 20(2), 2016, pp. 462–463.

³⁰ Grenke, M. W. A Gift for Cosima. In: Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*. South Bend, Indiana: St. Augustine Press, 2005, pp. 10–11.

atrodami vairāki satura un nosaukumu varianti, kā arī priekšvārdu melnrakstu versijas. Aplūkojot visu darbu kopumā, var izcelt šādas pamattēmas: laiks, kultūra, cilvēka autentiskums, patiesība.

“*Par patiesības patosu*”. Niče iesāk šo priekšvārdu ar jautājumu par to, vai slava patiesi ir tas, pēc kā cilvēkam jātiecas, un vai tā ir sevis mīlestības visaugstākā pakāpe. Bet ko darīt tad, ja realitāte neļauj šo slavu sasniegt? Cilvēka autentiska eksistence realizējas caur ļaušanos ilūzijām par savu ķermenisko eksistenci un sūtību pasaulē. “Tikai cilvēks var ļauties ilūziju varai. Vai tad viņš dzīvi nedzīvo autentiski tikai tāpēc, ka viņš ļaujas apmānam? Vai tad daba neslēpj no cilvēka būtiskākās, vistuvākās lietas, tas ir, viņa pašā ķermeni, par kuru viņam ir tikai iluzors priekšstats? Cilvēks ir ieslēgts savā apziņā, un daba ir izmetusi atslēgu.”³¹

Ja filosofs uzskata sevi par snaudošas apziņas modinātāju, tad tā ir vislielākā ilūzija, jo viņš pats tādā gadījumā iegrimst dziļā maģiskā miegā par nemirstību – iespējams, viņš sapņo par “nemirstības” idejām. Tāpēc māksla pārspēj zināšanas, jo tiecas pēc dzīves, kamēr filosofijas augstākais mērķis ir iznīcība. Cilvēks tiecas izbēgt no laika divējādi – caur slavu un caur patiesību. Interesanti, ka abu ceļu gājējs Ničem ir Hērakleits ar aicinājumu izziņāt pašam sevi. Tomēr neizbēgami filosofa patiesības mīlestība pārvēršas sevis mīlēšanā un vienīgi ilūzijā.

“*Domās par mūsu izglītības institūciju nākotni*”. Šķiet, ka šajā fragmentā nozīmīgākais ir potenciālā lasītāja raksturojums (tāda lasītāja, kurš varētu lasīt un izprast Ničes darbus). Domāju, ka šī klasifikācija varētu noderēt kā viena no atslēgām Ničes tekstu sapratnē. Tātad Ničes ideālais lasītājs būtu nesteidzīgs, atbrīvots no racionālo zināšanu sloga un tāds, kas negaida taustāmu rezultātu. Svarīgi, ka lasītāja īpašības nav aplūkotas hierarhiskā kārtībā. Savas pārdomas viņš iesāk tieši ar

trešā raksturojuma aprakstu, kamēr otrais raksturojums, kurš saistīts ar racionālo zināšanu noliegumu un kuru Niče uzskata par būtiskāko, sniegts priekšvārda noslēgumā. Iespējams, ka, šādi jaucot uzskaitījumu kārtību, Niče pārbauda priekšvārda lasītāju (tas ir, mūsu) uzmanību un spēju iedziļināties pašā tekstā, nevis tā formālajās noteiksmēs: “.. visnozīmīgākā prasība attiecībā uz lasītāju ir tā, ka nekādā gadījumā nedrīkst visu mērot ar savas personības un savas izglītības mērauklu, it kā viņa rīcībā būtu visa esošā vērtēšanas kritērijs. Mēs ceram, ka viņš varētu būt pietiekami izglītots, lai nevērtētu augstu, pat nicinātu savu izglītības pakāpi. Tad viņš varētu pilnībā ļauties autora vadībai, kuram ir dotas tiesības runāt ar viņu tieši tāpēc, ka viņš pats nezina un apzinās savu nezināšanu”³².

“*Grieķu valsts*”. Šajā fragmentā Niče aplūko grieķu valsti nevis kā politisku kopību, bet gan kā mākslinieciskās kultūras augstāko izpausmi, kur kultūra realizējas kā cilvēka reakcija uz savu esamību laikā. Cilvēka esības kaisme nevar realizēties tai laikā, kas viņam atvēlēts uz šīs zemes, tomēr māksla, pēc Ničes domām, ļauj cilvēkam izprast savu tapšanu laikā un virzību uz paša nospraustu mērķi. Fragmentā aplūkotas ģēnija un Platona ideālās valsts attiecības: “Autentisks valsts mērķis ir Olimpa tipa eksistence un bezgalīga paaudžu atjaunotne, lai sagatavotu augsni ģēnijam, kur visi pārējie ir tikai viņa tapšanas un iedrošināšanas instrumenti, šo mērķi varam nepārprotami saskatīt poētiskajā intuīcijā.”³³

“*Šopenhauera filosofijas saistība ar vācu kultūru*” vēsta par ģēnija rašanos konkrētā laikā un telpā. Niče runā nevis par konkrēto vācu kultūru, par sava laikmeta kultūru, bet gan par fenomenu “vācu kultūra”. Kultūra šajā nozīmē

³¹ Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*, South Bend, Indiana: St. Augustine Press, 2005, p. 27.

³² Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*, pp. 34–35.

³³ Turpat, 57. lpp.

5 Raksta autore ar Sērena Kirkegora statujas samazinātu ģipsa kopiju Kopenhāgenas Universitātes Kirkegora pētniecības centrā 2019. gadā

izriet no izcilības, no ģēniju virknējuma. Izcilība ir nevis ilūzija, bet gan dzīvota, iemiesota izcilība. Piemērs – Arturs Šopenhauers. Uzvārda izcēlums slīprakstā ir ar nolūku – aplūkot Šopenhaueru kā kultūrfenomenu – vācu gara un vācu vērtību iemiesojumu. “Jūsu priekšā ir filozofs – tagad meklējiet viņam piederīgo kultūru. Un, ja spējat paredzēt – kāda šī kultūra varētu būt, kas atbilst šādam filosofam, jūs esat šajā paredzējumā izteicis spriedumu par savu kultūru un pats par sevi.”³⁴

“*Homēra sacensības*”. Šajā priekšvārdā Niče uzdod jautājumu, kas ir cilvēce? Kādi mēs kā cilvēki vēlamies būt? Pirmā atbilde ir tāda, ka cilvēcīgums ir kas tāds, kas mūs nošķir no dabas. Niče pievēršas grieķu ieskatiem par to, ko nozīmē būt cilvēkam. Vai šķirums no dabas ir vispār iespējams? Ja kāds apgalvo, ka ir iespējams, tad viņš vēlas būt kas cits, nekā ir patiesībā, viņš vēlas tikt nošķirts no dabas, kas šķiet apdraudoša un neprognozējama. Taču patiesībā šāds nodalījums ir neiespējams. “Cilvēciskā būtne savās labākajās un cēlākajās izpausmēs pieder dabai, kas pati ir neviennozīmīga. Tās biedējošās spējas, kas nav cilvēciskas, iespējams, ir auglīga zeme, no kuras un tikai no kuras izaug cilvēciskums un realizējas emocijās, sniegumos un darbos.”³⁵ Niče uzskata, ka grieķu kultūra ir šādas divējādās iedabas piemērs, grieķus viņš dēvē par viscilvēciskākajām būtnēm. Tieši tāpēc viņiem piemīt nežēlības iezīmes, tas atspoguļojas mītiskajos tēlos, tādos kā, piemēram, Ahilejs, kurš piesēja pie saviem ratiem nogalinātā pretinieka Hektora liķi un vazāja pa Trojas ielām. Taču Homērs, pēc Niče domām, nesniedz pilnīgu ieskatu cilvēka divējādajā iedabā, viņa dzeja ir pārlietu poētiska, lai ļautu mums saskatīt sacensības nežēlību, bet sacensība ir jebkuras kultūras konteksts. Savukārt Hēsioda “Teogonijā”

³⁴ Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*, p. 69.

³⁵ Turpat, 81. lpp.

skaidrāk izpaužas šis sākotnējais mežonīgums, sacensība. “Cīņa un uzvaras bauda tiek slavināta: nekas nenošķir mūsu un grieķu pasauli kā tādu ētisko jēdzienu kā *Eris* [strīdu un nesaskaņas dieviete] un *skaudība* tonalitāte.”³⁶ Citiem vārdiem, mūsdienu cilvēce zaudējusi saikni ar esamības radoši urdošo, mežonīgo pamatu.

³⁶ Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*, p. 83.

Šajos piecos priekšvārdos Niče ieskicē jautājumus, uz kuriem atbildes meklē modernais cilvēks, tāpat viņš piedāvā savus atbilžu variantus. Lai arī rodamas paralēles (īpaši formāta ziņā) starp Kirkegora un Ničes nepiesaistīto priekšvārdu izdevumiem, tomēr Kirkegora priekšvārdi ir kā protests pret sistemātisko domāšanu un tos caurvij autora – teksta – lasītāja atsvešināto attiecību problemātika, taču Ničes priekšvārdi vairāk skar laikmeta aktualitātes, ģēnija lomu un savu kā filosofa novietojumu kultūrā. 5

Avoti un literatūra

Derrida, J. *Dissemination*. London: The Athlone Press, 1981.

Genette, G. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Grenke, M. W. A Gift for Cosima. In: Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*. South Bend, Indiana: St. Augustine Press, 2005, pp. 10–11.

Hegel, G. W. F. *Phenomenology of Spirit*. Oxford, New York, Toronto, Melbourne: Oxford University Press, 1977.

Kierkegaard, S. *Concept of Anxiety*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980.

Kierkegaard, S. *Concluding Unscientific Postscript*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992.

Kierkegaard, S. *Either/Or*. Part 1. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1987.

Kierkegaard, S. *Fear and Trembling/Repetition*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1983.

Kierkegaard, S. *Philosophical Fragments. Johannes Climacus*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1985.

Kierkegaard, S. *Practice in Christianity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1991.

Kierkegaard, S. *Prefaces. Writing Samples*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997.

Kierkegaard, S. *Sickness unto Death*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980.

Kierkegaard, S. *Stages on Life's Way*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1988.

McKiernan, A. L. Nietzsche's Prefaces as Practices of Self-Care. *Epoché: A Journal for the History of Philosophy*, No. 20(2), 2016. pp. 462–463.

Nietzsche, F. *Prefaces to Unwritten Works*. South Bend, Indiana: St. Augustine Press, 2005.